

Z teoretického hlediska je možné rozlišovat rodičovství biologické, právní a sociální (psychologické).

2.1.1 Biologické rodičovství

Biologické rodičovství je založeno na genetickém původu dítěte. Biologickými rodiči dítěte jsou muž a žena, spojením jejichž genetického materiálu došlo k početí dítěte. Problematickou se definice biologického rodičovství může stát v souvislosti s asistovanou reprodukcí, kdy za biologickou matku dítěte je možné považovat jak ženu, oplodněním jejíhož vajíčka došlo k početí dítěte, tak ženu, do jejíž dělohy bylo embryo zavedeno a která následně dítě porodila. Dle některých autorů lze za biologickou matku dítěte považovat obě ženy.¹⁰ V případě provedení testu DNA by genetické rodičovství vyznělo ve prospěch ženy-dárkyně. Z právního hlediska je však matkou dítěte jednoznačně žena, která dítě porodila, genetické mateřství tedy nehraje roli ani v případě asistované reprodukce. To vyplývá i z ustanovení čl. 2 a 3 Úmluvy o postavení dětí narozených mimo manželství.¹¹ V případě darování genetického materiálu mužem je právní otcovství jasně preferováno před biologickým vztahem dárce a dítěte.¹² Rozpor mezi biologickým a právním otcovstvím v případě umělého oplodnění řeší ustanovení § 778 ObčZ, v němž se výslovně uvádí, že otcem dítěte je muž, který dal k umělému oplodnění souhlas, a popření otcovství v tomto případě je možné pouze tehdy, pokud bude prokázáno, že dítě bylo počato jinak než v důsledku umělého oplodnění (§ 787 ObčZ).

Biologické rodičovství je pro dítě podstatné především z hlediska jeho práva znát svůj původ, vědět, kde jsou jeho kořeny, kdo jsou jeho rodiče, jejichž geny v sobě nese. S tím úzce souvisí i problematika dědičnosti, zejména v souvislosti se zdravím dítěte – vyskytnou-li se u dítěte zdravotní problémy, mohou informace o biologických rodičích dítěte mít stěžejní význam.

K nesouladu mezi biologickým a právním rodičovstvím dochází u otců, pokud některá z právních domněnek otcovství svědčí jinému muži než biologickému otci dítěte, nebo jiný muž vědomě (i nevědomě) nepravdivě prohlásí otcovství k dítěti své partnerky. V případě osvojení je pak disonance mezi biologickým a právním rodičovstvím nasnadě.

K otázce významu biologického rodičovství se vyjadřoval i Evropský soud pro lidská práva ve svém rozhodnutí ve věci *Anayo* proti Německu, kdy potvrdil právo biologického otce na styk s dětmi, byť z právního hlediska byl otcem

¹⁰ Diduck, Kaganas: *Family Law, Gender and the State* 2012, s. 125.

¹¹ Novotná: *Evropská úmluva o postavení dětí narozených mimo manželství* 2001, s. 13.

¹² Mitlöhner, Sovová: *Právní problematika umělé lidské reprodukce* 2015, s. 54.

děti jiný muž, který současně vykonával i roli sociálního rodiče. Přestože biologický otec s dětmi nikdy rodinu fakticky netvořil, již jeho touha po rodinném životě si zasluhuje ochranu ve smyslu čl. 8 ÚLPZS a jako biologický rodič je pro své děti významnou osobou, se kterou by měly udržovat kontakt, není-li to v rozporu s jejich zájmy.

V pozdějším rozhodnutí ve věci P. S. D. proti České republice naopak Evropský soud pro lidská práva upřednostnil stabilní prostředí dítěte před právem biologického otce na určení otcovství, vytvoření vztahu a udržování kontaktu s dítětem.

Příklad: Paní Kamila má dlouhodobý vztah s panem Kristiánem. Na vánočním večírku se ale opila a měla nechráněný pohlavní styk s kolegou, panem Lubomírem. Za několik týdnů zjistila, že je těhotná. S panem Kristiánem zatím rodinu neplánovali, ale paní Kamila nechtěla vztah ohrozit tím, že by panu Kristiánovi přiznala svou nevěru. Těhotenství tedy označila za „nehodu“ a s panem Kristiánem řešili společnou budoucnost. Paní Kamila a pan Kristián neuzavřeli manželství, ale pan Kristián učinil prohlášení o otcovství k ještě nenarozenému dítěti. Paní Kamile se narodila dcera Kateřina, jejímž biologickým otcem je s největší pravděpodobností pan Lubomír, i když se o tom zřejmě nikdy nedozví, ale za biologického otce se bude považovat pan Kristián, pokud nebude mít důvod o svém otcovství pochybovat.

2.1.2 Právní rodičovství

Zákon za matku dítěte určuje ženu, která dítě porodila (§ 775 ObčZ). Za otce dítěte je považován muž, kterému svědčí některá z právních domněnek otcovství. Tedy může jím být manžel matky, pokud se dítě narodí po uzavření manželství do zákonem stanovené doby po zániku manželství. Přednost má přitom vždy otcovství aktuálního manžela matky, i kdyby se dítě narodilo v průběhu zákonem stanovené lhůty po zániku předchozího manželství, pokud se matka znovu provdala (první domněnka otcovství, § 776 ObčZ). Není-li matka vdána, otcem dítěte může být muž, který souhlasně s matkou prohlásí, že je otcem dítěte. Toto prohlášení může učinit před i po narození dítěte před soudem nebo matričním úřadem (druhá domněnka otcovství, § 779 ObčZ). Ustanovení § 777 ObčZ řeší situaci, kdy se dítě narodí v době mezi podáním návrhu na rozvod manželství a 300. dnem po rozvodu manželství za situace, kdy se matka znovu neprovdala. Pokud manžel matky v takovém případě prohlásí, že není otcem dítěte, zatímco jiný muž tvrdí, že je otcem dítěte, považuje se

za otce dítěte muž, který učinil souhlasné prohlášení. Takové prohlášení může být učiněno výlučně před soudem a matka musí obě prohlášení potvrdit.¹³ Není-li za otce dítěte považován manžel matky, ani zde není muž, který souhlasně se svobodnou matkou prohlásí, že je otcem dítěte, je otcovství určováno soudem. Při svém rozhodování soud vychází především z prokázání skutečnosti, zda mezi matkou a domnělým otcem dítěte došlo k souloži v době rozhodné pro početí (třetí domněnka otcovství, § 783 odst. 2 ObčZ). Tuto dobu zákon vymezuje zpětně od prokázaného narození dítěte na základě aktuálních poznatků lékařské vědy¹⁴ a vymezuje ji nejkratší možná doba, po které je možné porodit živé dítě schopné života (160 dní od početí odpovídá přibližně 25. týdnu těhotenství), a nejdelší doba, po kterou dle dostupných poznatků může dítě zůstat v děloze matky (300 dnů od početí odpovídá necelým 45 týdnům těhotenství).

Právní rodičovství matky i otce může být založeno rovněž osvojením dítěte. V tom případě jsou osvojitelé zapsáni matričním úřadem jako rodiče dítěte na základě statusového rozsudku soudu, jímž bylo rozhodnuto o osvojení dítěte. Dokladem právního rodičovství je zápis v matrice. Rodičovská odpovědnost náleží pouze rodičům, jejichž právní rodičovství je tímto způsobem potvrzeno. Právní rodičovství je stěžejní pro výkon jakýchkoliv povinností a práv ve vztahu k dítěti, protože tyto povinnosti a práva mohou rodiče vykonávat a domáhat se jich pouze tehdy, pokud jsou rodiči podle zákona, bez ohledu na jejich rodičovství biologické či sociální.

¹³ Hrušáková a kol.: ObčZ II 2014, s. 532.

¹⁴ Švestka a kol.: ObčZ II 2014, s. 306.

Příklad: Paní Běla a pan Blažej jsou rodiče dětí Bořivoje (5 let) a Bonifáce (11 let). Krátce po rozchodu rodičů si paní Běla našla nového přítele a i s dětmi se k němu přestěhovala. Pan Blažej do té doby souhlasil s tím, aby děti zůstaly bydlet s matkou, nechťel určovat rozsah péče každého z rodičů s tím, že se s matkou domluví a pravidelně mu bude umožněno si děti brát k sobě a podílet se na péči o ně. Děti si však s matčíným novým přítelem velmi dobře rozumějí, několikrát byly smutné, že musí k otci a nemohou zůstat s maminkou a se strejdou. Pan Blažej se začal bát, že děti začnou matčina přítele mít raději než jeho a že o ně přijde. Z toho důvodu začal matku podezírat, že proti němu děti navádí, že se snaží ho v jejich životě nahradit jiným mužem, a nakonec požádal o určení rovnoměrného rozsahu péče každého z rodičů.

3.6 NÁSTROJE VYUŽÍVANÉ V RODIČOVSKÝCH KONFLIKTECH

Cílem rodičovského konfliktu je především dosáhnout toho, co rodič považuje za nejlepší řešení pro dítě, ačkoliv ve skutečnosti se jedná o nejlepší řešení pro něho samého, nebo o takové řešení, které ublíží druhému rodiči. Pro rodiče je často nejdůležitější, aby co nejvíce omezili druhého rodiče, aby oslabili jeho vztahy s dítětem, aby ho od dítěte oddělili nebo zkomplikovali jejich vzájemné vztahy. Téměř vždy jde v rodičovském konfliktu alespoň jednomu z rodičů o to, aby měl dítě co nejvíce u sebe, aby jeho podíl na péči o dítě byl v co nejširším rozsahu. Za účelem dosažení svého cíle jsou rodiče bohužel mnohdy schopni využívat prostředky, které jsou neférové, nemorální, často ubližují nejenom rodiči, vůči kterému jsou mířeny, ale také dítěti. Níže jsou uvedeny některé nástroje, které rodiče v rodičovských konfliktech běžně využívají, aby si vzájemně zkomplikovali život.

3.6.1 Nesmyslné požadavky

Jedním z nejméně nápadných způsobů, jak ztěžovat a komplikovat co nejrychlejší vyřešení otázek týkajících se dítěte, je nastavování stále nových a často zcela nesmyslných požadavků, tedy snaha o způsobení co největších komplikací kvůli malicherným detailům. Pokud již rodiče dojdou k nějaké shodě, s níž by byli oba ochotni souhlasit, zpravidla si ten z rodičů, který chce jednání mařit, brzy vymyslí další požadavek, podmínku, kterou by měla druhá strana splnit, přitom na nabízené rozumné alternativní řešení odmítá přistoupit.

Příklad: Paní Adriana a pan Alan jsou rodiče syna Adama (4 roky). Po rozchodu žije syn Adam s paní Adrianou a rodiče hledají způsob, jak nastavit péči pana Alana o syna. Paní Adriana trvá na tom, aby si pan Alan přebíral dítě v pátek buď ve 14 hodin, přestože ví, že pan Alan má povinnou část pracovní doby do 15 hodin, nebo poté až v sobotu ráno, protože paní Adriana mu v pátek může později syna předat až ve 20 hodin a to se jí již na přepravu k otci zdá příliš pozdě. Variantu, že by pan Alan vyzvedával v pátek odpoledne syna ve školce, nebo že by mu syna Adama předávali rodiče paní Adriany, paní Adriana odmítá s odůvodněním, že chce syna předávat osobně, aniž by pro to měla jakýkoliv logický argument.

3.6.2 Zkreslování reality

Cokoliv jeden z rodičů udělá, je druhým rodičem prezentováno zásadně proti němu. I kdyby měl rodič sebelepší úmysly, rodič, který chce vyvolávat konflikty, hledá takové zdůvodnění jeho chování, aby ho to vykreslilo v co nejhorším světle. S tím souvisí i tzv. „vytahování kostlivců ze skříní“, uvádění starých událostí, rovněž prezentovaných tak, aby to druhého rodiče poškodilo. Rodiče, kteří se snaží takto druhého rodiče očerňovat, tak ovšem činí často nejen před zapojenými subjekty (soudci, advokáty, pracovníky OSPOD), ale i před dítětem se rodiči snaží připisovat co nejhorší vlastnosti a jeho jednání zdůvodňovat negativními pohnutkami.

Příklad: Pan Otakar a paní Oldřiška jsou rodiče dvojčat Ofélie a Odety (7 let). Po rozchodu rodičů žijí dcery s matkou. O víkendu, kdy má péči o děti převzít otec, se v bydlišti dětí koná slavnost, na které mají dcery Ofélie a Odeta vystupovat se svým souborem, navíc se nabízí bohatý doprovodný program. Pan Otakar trvá na realizaci své péče s tím, že je ochoten děti do místa s dostatečným předstihem dopravit, umožnit jim jak vystoupení, tak účast na doprovodném programu. Paní Oldřiška to odmítá a otce prezentuje jako omezujícího, který dětem brání účastnit se akce, která je v jejich zájmu a k jejich prospěchu.

3.6.3 Zatahování dítěte do konfliktu (vede ke konfliktu loajality)

Jednou z nejhrošších věcí, jimiž se mohou rodiče provinít vůči svému dítěti, je jeho zapojování do vzájemného konfliktu, a to i pasivní, kdy si z dítěte dělají důvěrníka, svého spojence, informují ho o všech událostech. Děti samozřejmě mají právo na informace, ale ty je potřeba jim sdělovat objektivně, tzn. jsou-li dítěti poskytovány nějaké informace o problémech mezi rodiči, je vhodné, aby tak rodiče učinili společně, byli tomu oba přítomni, a přiměřeně věku dítěti. V případě, že s dítětem hovoří pouze jeden z rodičů, dá se s velkou pravděpodobností očekávat, že jeho vyličení skutečností bude tendenční, podá dítěti informace pouze ze svého pohledu a nebude vůči druhému rodiči nezaujatý, zejména pokud mezi rodiči jsou napjaté vztahy. Pokud se takto k dítěti chovají oba rodiče, může u dítěte dojít k vytvoření tzv. konfliktu loajality. Ten vyplývá z toho, že dítě má stejně rádo oba dva své rodiče a je-li nuceno si mezi nimi vybrat, nebo se přiklonit na jednu stranu, je stavěno před volbu, která pro něho představuje vysokou psychickou zátěž. U některých dětí to může vést až k těžkým zdravotním problémům, poruchám chování apod.

Příklad: Paní Růžena a pan Rudolf jsou rodiče dětí Romany (10 let) a Radima (13 let). Po rozchodu rodičů zůstaly děti bydlet s matkou. Paní Růžena před dětmi neustále o otci mluvila hanlivě, vynucovala si na dětech ujištění, že jsou na její straně, že od otce bylo podlé, že rodinu opustil, přesvědčovala děti o tom, že kdyby je otec měl rád, neopustil by je. Když děti trávily čas u otce, zakazovala jim paní Růžena nosit si domů věci, které jim otec koupil nebo daroval (k narozeninám, k Vánocům) a zakazovala jim mluvit o otci v její přítomnosti. Když se blížilo soudní jednání, paní Růžena na děti hystericky křičela, ať si dobře rozmyslí, pro koho se rozhodnou a co soudu řeknou, jestli se jí nezastanou, nechce je už nikdy vidět. Děti však (i přes tyto matčiny výstupy) měly výborný vztah i s otcem, rády s ním trávily čas a tím, že je matka neustále nutila doma předstírat, že otce nemají rády a nemají o něho zájem, se začaly stále více uzavírat do sebe, projevovaly se u nich zdravotní problémy a i učitelé ve škole si všimli, že jsou děti smutné a odmítají komunikovat.

3.8.1 Rodičovská odpovědnost ve světě – exkurz do zahraničních právních úprav

Evropská komise pro rodinné právo definuje rodičovskou odpovědnost jako svazek práv a povinností, které směřují k podpoře a zajištění blaha dítěte a zahrnují především péči, ochranu a výchovu, pěstování osobních vztahů, určování místa pobytu, správu majetku a zákonné zastupování. Konkrétní obsah, rozsah, ale i to, komu z rodičů, za jakých podmínek a v jakém rozsahu rodičovská odpovědnost náleží, se může lišit v různých zemích. Stejně tak bývá soubor těchto povinností a práv odlišně označován, kdy v různých jazykových mutacích může právě toto označení do značné míry vypovídat i o pojetí a charakteru rodičovské odpovědnosti (resp. charakteru rodičovských povinností a práv) v dané zemi. Nejčastěji se lze setkat s pojmy „rodičovská odpovědnost“, „rodičovská moc“, „rodičovská autorita“ nebo prostě „práva a povinnosti rodičů“.

Velmi důležité je si uvědomit, že je-li rozhodováno o rodičovské odpovědnosti, tzn. zejména o výkonu péče o dítě, v zahraničí, je velmi pravděpodobné, že bude rozhodováno dle místního práva, nikoliv dle práva českého. K tomu dochází zpravidla v situacích, kdy rodina a především dítě dlouhodobě v zahraničí žije a dítě zde má tzv. obvyklý pobyt. V případě, že se jedná o některý z členských států Evropské unie, je třeba při určování mezinárodní pravomoci soudu vycházet z čl. 7 nařízení Brusel IIb. Pokud je taková situace řešena mimo území Evropské unie, vychází z místa obvyklého pobytu dítěte také čl. 5 odst. 1 ÚPrSpRO, který upravuje mezinárodní pravomoc orgánů k přijetí opatření na ochranu dětí.⁶⁵

Pro rodiče je však důležitější si uvědomit, že větší význam než to, kde bude o úpravě rodičovské odpovědnosti rozhodováno, má rozhodné právo, tedy podle práva kterého státu bude rozhodováno. Což ovšem do značné míry souvisí s tím, soud kterého státu bude k rozhodování příslušný. Podle čl. 15 odst. 1 ÚPrSpRO mají při výkonu rozhodovací činnosti ve věcech péče o dítě orgány smluvních států použít své vlastní právo. Jinými slovy – stát, v němž má dítě obvyklý pobyt a jehož soud tedy bude o otázkách rodičovské odpovědnosti rozhodovat, bude rozhodovat podle místního práva, bez ohledu na státní příslušnost dítěte nebo rodičů nebo na jakékoliv jiné okolnosti. Nařízení Brusel IIb otázku rozhodného práva neřeší, ale vzhledem k tomu, že všechny členské státy Evropské unie jsou současně signatářskými státy haagské ÚPrSpRO, uplatní se i v těchto případech právo státu, v němž je o otázkách rodičovské

⁶⁵ Status table. [online].

odpovědnosti rozhodováno. Není-li stát, v němž má dítě obvyklý pobyt, signatářským státem ÚPrSpRO ani členským státem Evropské unie, jsou příslušnost soudu a rozhodné právo určovány podle dvoustranné mezinárodní smlouvy mezi státem státní příslušnosti dítěte, resp. rodiče a státem, v němž dítě žije; není-li taková smlouva uzavřena, pak podle vnitrostátních předpisů mezinárodního práva soukromého.

Pro rodiče, kteří se svým dítětem žijí v zahraničí, se tak pro případ rozhodování ve věcech rodičovské odpovědnosti stává nezbytností seznámit se s místní právní úpravou. Často je možné se setkat s tím, že rodiče, přestože dlouhodobě v zahraničí žijí, jsou velmi překvapeni, že o jejich dětech, ačkoliv mají české státní občanství, nemohou rozhodovat české soudy a při rozhodování soud nepřihlíží k české právní úpravě rodičovské odpovědnosti. Vzhledem k tomu, že v některých zemích se může koncept rodičovských povinností a práv od českého pojetí velmi lišit, měli by rodiče, kteří se rozhodnou se svým dítětem žít v zahraničí, na tuto skutečnost být připraveni.

Příklad: Paní Elena a pan Erik jsou manželé, čeští státní příslušníci. Jsou rodiče dcery Edity (13 let). Pan Erik je zaměstnancem italské společnosti a rodina tak dlouhodobě žije v Itálii. Po několika měsících partnerských neshod se paní Elena rozhodla manžela opustit a vrátila se zpět do České republiky, kde si chtěla zajistit odpovídající zázemí, kde by mohla žít i s dcerou Editou, která zatím zůstala s otcem v Itálii. V České republice podala paní Elena návrh na svěření dcery Edity do své péče. Český soud však shledal, že nemá pravomoc k projednávání věci, neboť obvyklý pobyt dítěte je v Itálii. Paní Elena trvala na tom, aby o jejím návrhu rozhodovaly české soudy, protože je českou státní příslušnicí, stejně jako její dcera. Odvolací soud však potvrdil rozhodnutí prvoinstančního soudu a odkázal paní Elenu na soudy v Itálii.

3.8.2 Mezinárodní únosy dětí

S mezinárodními rodinami, tedy vztahy, kdy každý z rodičů je příslušníkem jiného státu, i rodinami žijícími v zahraničí je možné se setkat stále častěji. Svoboda pohybu osob, zahraniční studijní pobyty, stáže i práce v nadnárodních společnostech, to všechno jsou skutečnosti, které přispívají k tomu, že mladí lidé poznávají své protějšky v zahraničí, nebo se do zahraničí s celou rodinou stěhují buď na přechodnou dobu, nebo trvale. Málokdo si však před rozhodnutím založit rodinu v zahraničí nebo přestěhovat se i s rodinou do zahraničí

uvědomí, resp. zjišťuje právní souvislosti a případné následky rozpadu rodiny v zahraničí.

Kromě toho, že k řešení otázek rodičovské odpovědnosti je zpravidla příslušný soud státu, v němž má dítě obvyklý pobyt, tedy tam, kde dítě s rodiči žije, a že právo tohoto státu se také často stává právem rozhodným, je třeba si uvědomit, že ani samotná skutečnost, že dítě bydlí s jedním z rodičů a tento rodič zajišťuje péči o ně v převážné míře, ještě nemusí znamenat, že tento rodič může svévolně a samostatně rozhodovat o tom, kde bude dítě žít, čímž je fakticky omezen i při volbě svého místa pobytu. Naopak přestěhováním se s dítětem do zahraničí bez souhlasu druhého rodiče se může rodič dopustit mezinárodního únosu dítěte.

Mají-li oba rodiče rodičovskou odpovědnost, mají zpravidla také oba právo rozhodovat o místě pobytu svého dítěte (výjimkou jsou státy, v nichž je možné rodičovskou odpovědnost přenést pouze na jednoho z rodičů, pokud spolu rodiče nežijí, nebo je-li to nutné v zájmu dítěte, anebo státy, v nichž právo určit místo pobytu dítěte není součástí rodičovské odpovědnosti a náleží pouze jednomu z rodičů, zpravidla tomu, který má dítě ve své péči). A pokud se jeden z nich s dítětem přestěhuje do zahraničí bez vědomí nebo dokonce proti vůli druhého rodiče, resp. s dítětem do zahraničí odjede na předem dohodnutou dobu a po uplynutí této doby se odmítne vrátit, dopustí se protiprávního přemístění, resp. zadržení dítěte, tedy mezinárodního únosu dítěte. Tuto problematiku upravuje haagská Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí. O mezinárodní únos dítěte se může jednat jen tehdy, pokud bylo dítě přemístěno ze státu, který je signatářským státem této úmluvy, do státu, který je rovněž signatářským státem této úmluvy.⁶⁶ Ačkoliv v České republice nejsou rodičovské únosy považovány za trestné, v některých zemích se může jednat o trestný čin. To však často pouze komplikuje situaci, protože to brání rodiči, který by za jiných okolností byl ochoten se s dítětem dobrovolně vrátit do státu jeho obvyklého pobytu, v návratu, neboť by se tím sám vystavil trestnímu stíhání a následnému trestnímu postihu.

Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí se vztahuje pouze na děti mladší 16 let. Dojde-li k protiprávnímu přemístění nebo zadržení dítěte, může rodič, který se domáhá navrácení dítěte, podat návrh na navrácení dítěte, a to buď prostřednictvím ústředního orgánu ve své zemi, nebo přímo u soudu státu, v němž se dítě nachází. Smyslem ÚnosÚ je, aby se dítě co nejdříve (o navrácení dítěte má být rozhodnuto do 6 týdnů od podání návrhu) vrátilo do svého obvyklého prostředí, v němž bylo zvyklé a z něhož

⁶⁶ K 29. 4. 2026 měla ÚnosÚ 103 signatářských států. Status table. [online].

bylo v důsledku protiprávního přemístění nebo zadržení vytrženo. Klíčové je zde tedy určení toho, kde se před protiprávním přemístěním nebo zadržením nacházelo místo obvyklého pobytu dítěte. Obvyklé bydliště bylo definováno v judikatuře Soudního dvora Evropské unie v rozhodnutí ve věci A (C-523/07) následovně: „Obvyklé bydliště odpovídá místu, které vykazuje určitou integraci dítěte v rámci sociálního a rodinného prostředí. Za tímto účelem musí být přihlédnuto zejména k trvání, pravidelnosti, podmínkám a důvodům pobytu na území členského státu a přestěhování rodiny do tohoto státu, ke státní příslušnosti dítěte, k místu a podmínkám školní docházky, k jazykovým znalostem, jakož i k rodinným a sociálním vazbám dítěte v uvedeném státě. Vnitrostátnímu soudu přísluší určit místo obvyklého bydliště dítěte s přihlédnutím ke všem konkrétním skutkovým okolnostem v každém jednotlivém případě.“⁶⁷ Používání pojmů „obvyklé bydliště“ a „obvyklý pobyt“ je v českém prostředí nejednotné. V angličtině je používán jednotně termín „*habitual residence*“, v překladech mezinárodních smluv je použit termín „obvyklé bydliště“, v teorii je možné se spíše setkat s pojmem „obvyklý pobyt“. Slovo „bydliště“ inklinuje více k jednomu konkrétnímu místu, kde dítě skutečně bydlí, naproti tomu „pobyt“ je možné vykládat šířeji jako označení prostoru, kde se dítě nachází, pohybuje. V této publikaci je možné oba termíny považovat za synonyma se stejným obsahem.

3.8.2.1 Protiprávní přemístění nebo zadržení dítěte

O protiprávní přemístění nebo zadržení dítěte se jedná, jsou-li splněny následující podmínky:

- jedná se o dítě mladší 16 let,
- přemístěním nebo zadržením dítěte bylo porušeno právo péče jednoho z rodičů (nemusí se jednat o rodiče, jemuž bylo dítě svěřeno do osobní péče, rozhodující je, zda má tento rodič právo určovat místo pobytu dítěte, resp. podílet se na rozhodování o určení místa pobytu dítěte, a zda má právo péče o dítě, tj. obvykle zda je nositelem rodičovské odpovědnosti; ovšem navrácení dítěte se mohou domáhat i subjekty, které sice rodičovskou odpovědnost nemají, ale dítě bylo do jejich péče svěřeno soudním rozhodnutím, např. pěstouni nebo ústavní zařízení, protože na tyto subjekty bylo soudním rozhodnutím přeneseno právo osobní péče o dítě),
- rodič, který se domáhá navrácení dítěte, své právo péče skutečně vykonával (tzn. navrácení dítěte se nemůže domáhat rodič, který o dítě nejevila zájem, nestýkal se s ním, aktivně nevykonával svou rodičovskou úlohu, ledaže mu v tom bylo druhým rodičem bráněno).

⁶⁷ Obvyklé bydliště. [online].

Příklad: Miriam (8 let) žije po rozchodu svých rodičů s matkou Marikou. Vztah mezi rodiči je velmi napjatý, otec dcery Miriam, pan Miroslav, matce neustále vytýká, že se jej snaží vytěsnit z dceřina života, že ho vůbec nerespektuje jako otce. Když je dcera Miriam u něj, slibuje jí, že až vyhraje soud, budou pořád spolu (pan Miroslav usiluje o určení rovnoměrného rozsahu péče každého z rodičů). Paní Marika je na dceru velmi přísná, vytýká jí každé drobné pochybení nebo zaváhání. Dcera Miriam má otce velmi ráda, ale nechce se stěhovat od jednoho rodiče k druhému. Zároveň ale tatínkovi nechce ublížit, a tak, když se jí ptá, kde by si přála bydlet, dcera Miriam mu odpovídá, že pořád jen u něho a maminku by chtěla chodit jen navštěvovat. Matky se dcera Miriam bojí, proto jí na stejnou otázku odpovídá, že nechce nic měnit, chce zůstat u matky a k tátovi chodit jen občas, tj. to, co si myslí, že chce matka slyšet.

4.2.2 Syndrom zavržení rodiče

Syndrom zavržení rodiče (*Parental Alienation Syndrome*, dříve překládaný také jako syndrom zavrženého rodiče) je označení pro postoj dítěte, které v důsledku systematického programování jedním z rodičů přebralo podsouvané názory a představy o druhém rodiči a tohoto rodiče bez objektivní příčiny odmítá, opovrhuje jím, má k němu zcela negativní vztah. V posledních letech sílí snaha přidat syndrom zavržení rodiče do některé z mezinárodních klasifikací onemocnění a poruch.⁸⁰ Prvním odborníkem, který se tímto jevem podrobněji zabýval a následně jej i pojmenoval, byl v 80. letech 20. století americký psycholog Richard A. Gardner.

Syndrom zavržení rodiče má dva základní projevy. Jednak je to systematické soustavné odmítání zavrženého (odcizeného) rodiče, ke kterému dítě nemá zjevnou příčinu a které je způsobeno programováním zavrhujiícího (odcizujícího, programujícího) rodiče. Jednak je to vlastní přínos dítěte k očerňování rodiče. Dítě nejen opakuje scénáře přednášené zavrhujiícím rodičem, ale samo tato tvrzení doplňuje, rozvíjí, utvrzuje se v jejich pravdivosti.

Se syndromem zavržení rodiče souvisí celá řada společensky i právně nedořešených otázek. K těm nejpodstatnějším patří nepostižitelnost odcizujícího rodiče. Skutečnost, že rodič u dítěte syndrom zavržení rodiče vyvolal, je neprokazatelná, a i kdyby se podařilo najít jednoznačnou spojitost mezi jedním zavrhujiícím rodičem a odmítáním rodiče ze strany dítěte, jediným postihem, který rodiči hrozí, je změna rozhodnutí o úpravě poměrů dítěte ve

⁸⁰ Gardner: *Terapeutické intervence u dětí se syndromem zavržení rodiče* 2010, s. 18.

smyslu ustanovení § 889 odst. 1 ObčZ. Toto opatření však v minulosti soudy prakticky nevyužívaly a nedomnívám se, že by se na tom cokoliv změnilo ani v souvislosti s rozvodovou novelou. Možným důvodem je, že Ústavní soud ve svém usnesení sp. zn. III. ÚS 298/2005 pro přijetí změny v úpravě poměrů kladl důraz na řádně provedené dokazování a zjištění skutkového stavu věci: „*Pokud v posuzovaném případě obecné soudy svými rozhodnutími svěřily nezletilé do výchovy prvního vedlejšího účastníka [otce] mimo jiné i při vědomí toho, že stěžovatelka [matka] styk nezletilých s prvním vedlejším účastníkem neumožňovala, aniž její důvody měly racionálnější obsah, nelze rozhodnutí soudů cokoliv vytknout, protože tak učinily na základě řádně zjištěného skutkového stavu věci a po náležitě provedeném dokazování.*“ A zde je třeba připomenout, že možnost dokázat, že rodič negativní pocity vůči druhému rodiči u dítěte vyvolává záměrně, je velmi omezená. Děti samy jsou schopné vytvořit si názor na jednání svých rodičů a to se může odrazit i v jejich chování vůči nim.⁸¹ V tomto je spatřován odpůrci syndromu zavržení rodiče jeden z největších problémů, neboť z podněcování syndromu zavržení rodiče jsou často obviňovány matky dětí ze strany otců, jejichž vystupování je arogantní až agresivní, vůči dětem se chovají nadřazeně a majetnický a jejich vlastní postoje odmítají akceptovat a respektovat. Jsou-li pak otcové takovými dětmi odmítáni, nedokáží připustit vlastní chybu a vinu dávají matce, která údajně děti navádí.

Dalším významným problémem je přístup terapeutů. Sám Gardner zastával názor, že i s dítětem se syndromem zavržení rodiče se dá pracovat a s využitím odpovídající terapie postupně obnovit vztah mezi dítětem a zavrženým rodičem. Existuje však řada terapeutů a psychologů, kteří místo práce s dítětem doporučí odcizovanému rodiči vyčkávat, až si to dítě samo rozmyslí.⁸² Gardner uvádí, že se ve své praxi nesetkal s případem, kdy by tento postup byl úspěšný. Pokud došlo k obnovení vztahu mezi odcizeným rodičem a dítětem, tak zpravidla za spolupůsobení odcizujícího rodiče, který si časem uvědomil, že sám na dítě výchovně nestačí a potřebuje podporu zavržovaného rodiče. K výchovným problémům ale tento rodič sám často přispěl právě tím, že dítě o druhého rodiče připravil, přerušil jeho vazby a citový vztah k milovanému rodiči, což se posléze projevilo abnormálním chováním a výchovnými problémy.

⁸¹ Žáčková: Syndrom zavrženého rodiče – nejistá teorie 2008, s. 21–22.

⁸² Gardner: Terapeutické intervence u dětí se syndromem zavržení rodiče 2010, s. 20.

Příklad: Amálie (12 let) byla po rozvodu rodičů svěřena, ještě podle staré právní úpravy, na základě dohody rodičů do péče otce, pana Arnošta. Dle rozhodnutí soudu se měla s matkou, paní Andělou, stýkat každý druhý víkend. Protože se ale paní Anděla přestěhovala do vzdáleného města, pan Arnošt k matce dceru Amálii vozil čím dál méně a trval na tom, aby si pro ni matka jezdila sama. Paní Anděla však nevlastní řidičský průkaz ani automobil a spojení veřejnou dopravou je velmi komplikované. Styk dcery Amálie s matkou tak po několika měsících zcela ustal, pan Arnošt přestal matce umožňovat i telefonický kontakt a nepředával dceři Amálii její dopisy. Dcera Amálie si myslela, že na ni matka zapomněla, že se o ni nezajímá, což pan Arnošt ochotně potvrzoval a nenápadně dceři Amálii podsouval smyšlené příběhy z jejího dětství, z nichž vyplývalo, jak ji matka zanedbávala a špatně se o ni starala. Dcera Amálie začala postupně matku sama odmítat, vymýšlela si historky, kterými odůvodňovala, proč je ráda, že se s matkou nemusí stýkat. Současně se však objevovaly stále častější zprávy ze školy, že se Amáliino chování velmi změnilo. Vulgárně útočí na své spolužačky, vůči spolužákům se chová vyzývavě a nevhodně. Otec s ní absolvoval návštěvu v pedagogicko-psychologické poradně, Amálie začala pravidelně navštěvovat psychologa, veškerá přijatá opatření však nevedla k nápravě. Když už si pan Arnošt nevěděl s dcerou Amálií rady, kontaktoval paní Andělu a požádal ji, aby přijela dceru navštívit, následně podporoval její pravidelné návštěvy a obnovení vztahu s dcerou Amálií, protože pracovnice pedagogicko-psychologické poradny mu naznačila, že dceři Amálii možná chybí ženský vzor a podvědomě postrádá matku.

Řešení syndromu zavržení rodiče představuje vždy dilema mezi dvěma nepřijatelnými postupy. Jednak se lze smířit s tím, že definitivně dojde k odcizení mezi dítětem a odcizovaným rodičem. Tento stav bude konečný a nevratný, protože čím déle odcizení trvá, tím složitější je po několika letech nebo dokonce desítkách let opětovné navázání vzájemného vztahu.⁸³ Na tuto skutečnost ostatně opakovaně ve svých nálezech poukazuje i Ústavní soud, například v nálezu sp. zn. I. ÚS 618/2005, v němž připomněl, že „*Je nutno mít na zřeteli, že jakákoliv deformace vztahu rodič-dítě je v důsledku odcizení v pozdější době jen těžko napravitelná.*“ Výsledkem budou dva lidé, kteří byli připraveni o možnost strávit několik let v blízkosti milovaného člověka, rodič, který prakticky přišel o dítě, a dítě, které bylo připraveno o milujícího rodiče. Je tak

⁸³ Gardner: Terapeutické intervence u dětí se syndromem zavržení rodiče 2010, s. 28–29.

způsobeno celoživotní trauma na obou stranách.⁸⁴ Nebo se lze pokusit deprogramovat dítě stížené syndromem zavržení rodiče, tzn. terapeutickými intervencemi postupně obnovovat vztah, důvěru, vyvrátit klamné informace, které odcizující rodič dítěti vsugeroval, připomínat hezké vzpomínky, které dítě má na dobu, kdy mělo možnost vyrůstat po boku milujícího rodiče. V počátku takovéto intervence se dá očekávat velmi negativní reakce na straně dítěte, které bude nuceno se s nenáviděným rodičem stýkat, dítěti bude působeno trauma, ovšem pouze krátkodobě. Postupem času za odborné asistence terapeuta může dojít k znovunavázání pozitivních vazeb mezi dítětem a odcizeným rodičem.

Příklad: Klářini rodiče se rozešli, když bylo Kláře 5 let. Matka Kláry, paní Květa, opustila společnou domácnost, a protože neměla zajištěné zázemí, souhlasila s tím, že dcera Klára zůstane dočasně u otce, pana Kamila. Když si však paní Květa zajistila vhodné bydlení a zaměstnání, pan Kamil jí odmítl dceru Kláru předat a vůbec jí neumožnil se s dcerou Klárou vidět. Paní Květa o dceru nebojovala, stáhla se a nepokoušela se dceru Kláru osobně kontaktovat. Otec dceři Kláře, která se na maminku ptala, vyprávěl, že ji maminka opustila, že jí na ní nezáleží, nezajímá se o ni a chce žít sama bez nich. Nepředával dceři Kláře žádné dárky ani dopisy, které paní Květa pravidelně posílala. Dceři Kláře bylo samozřejmě líto, že si na ni maminka nevzpomene ani na její narozeniny a na Vánoce, měla jí to za zlé a snažila se si ji co nejvíce zošklivit. Postupně vytěšňovala všechny hezké společné vzpomínky, až se pro ni matka stala pouze zlou sobeckou ženou, která ji opustila a nezajímala se o ni. Když bylo Kláře 13 let, pan Kamil náhle zemřel a Klára byla předána do péče paní Květy. Paní Květa byla samozřejmě ráda, že se opět setkává s dcerou, věřila, že si teď vše vynahradí, že dceři vysvětlí, jak všechno bylo, dcera Klára však byla odměřená, matku odmítala, nechtěla slyšet a přijmout jinou verzi vysvětlující matčino chování než tu, kterou znala od svého otce. Obnovení vzájemného vztahu a zejména důvěry mezi matkou a dcerou představovalo složitý a dlouhotrvající proces.

4.2.3 Bránění v péči o dítě

Bránění v péči rodiče o dítě je vlastně novou kategorií. Do konce roku 2025 šlo o bránění styku mezi rodičem a dítětem. Podle stávající právní úpravy, kdy mají být děti svěřovány zásadně do péče obou rodičů, půjde o bránění ve vý-

⁸⁴ Bakalář: Syndrom zavržení rodiče v soudní a znalecké praxi (pohled zpět po 13 letech). [online].

konu péče jednoho rodiče. Domnívám se, že problém bude mít úplně stejné projevy, jen dostane jiný název. A stejně jako dříve bude zdůrazňováno, že je na svém právu péče o dítě omezován rodič, ale bude se zapomínat na to, že i dítě je takto připravováno o své právo na péči obou rodičů.

Přitom dítě prožívá a snáší odloučení od rodiče mnohem hůře než dospělý. Zvlášť, pokud je neumožnění péče odůvodňováno jako nezájem druhého rodiče o dítě, nebo druhý rodič přestane bojovat a o dítě skutečně přestane jevit zájem.

Péče o dítě je nejenom právo, ale i povinnost rodičů. Rodič, kterému je ve výkonu péče bráněno, se může domáhat výkonu rozhodnutí a aktivně usilovat o předání dítěte do péče. Teoreticky má tutéž možnost i dítě. Resp. lze si jen těžko představit, že by dítě mohlo podat návrh na výkon rozhodnutí vůči převážně pečujícímu rodiči, aby ho předal do péče druhého rodiče (OSPOD není ze zákona oprávněn k podání takového návrhu). V případě, že druhý rodič nemá zájem péči o dítě vykonávat, je zde samozřejmě teoretická možnost, aby dítě, resp. převážně pečující rodič jako jeho zákonný zástupce, podalo návrh na výkon rozhodnutí proti tomuto rodiči, protože je povinností rodiče o dítě pečovat, v praxi však k takovýmto případům nedochází.

Novela v tomto ohledu konečně přinesla jako jednu z možností výkonu rozhodnutí i uložení povinnosti umožnit náhradní dobu péče (náhradní styk, pokud bylo rozhodnuto podle předchozí právní úpravy) za péči (styk), jejíž výkon nebyl umožněn v souladu se soudním rozhodnutím [§ 503 odst. 1 písm. e) ZŘS].

Nad pocity dítěte, kterému není umožněno trávit čas s druhým rodičem, se zpravidla rodič, který jeho péči neumožňuje, nezamýšlí. Buď ho tyto pocity vůbec nezajímají, nebo je přesvědčen o tom, že pro dítě bude lepší, když na druhého rodiče zapomene, vytěsni ho ze svého života, nebo dítě opravdu o druhého rodiče nejeví zájem, v takovém případě je však otázkou, zda je to nezájem skutečný (pak je vhodné zamyslet se nad tím, čím je způsoben), nebo dítě před převážně pečujícím rodičem nechce přiznat své skutečné city a přání.